

РАЗЛИКЕ У ПЕРФЕКЦИОНИЗМУ СРПСКИХ И МАКЕДОНСКИХ СТУДЕНАТА *

Снежана Стојиљковић, Јелисавета Тодоровић,
Звонимир Досковић и Душан Тодоровић**
Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Апстракт. Перфекционизам се дефинише као тежња ка високом постигнућу у некој области и склоност особе да од себе тражи савршенство и да буде превише самокритична. Овако схваћен конструкт укључује преокупираност грешкама, због чега је особа склона да стално дорађује и дотерује оно што ради, што може бити разлог непрестаног одлагања обавеза. Циљ истраживања представља испитивање изражености и структуре перфекционизма код српских и македонских студената. Узорак је пригодног карактера, састављен од сто студената психологије (19-22 године) из Ниша и Скопља. Примењена је Мултидимензионална скала перфекционизма Фроста и сарадника (FMPS), која мери следеће аспекте: лични стандарди, забринутост због грешака, сумња у акцију, организованост, родитељска очекивања и родитељски критицизам. Анализа података указује на већи перфекционизам македонских испитаника: нађене су статистички значајне разлике у изражености свих аспеката, осим у организованости и реду. Такође, македонски студенти имају више вредности на оним димензијама које се сматрају индикаторима дисфункционалног перфекционизма. Важан налаз је податак да су, укупно гледано, израженији позитивни од потенцијално негативних аспеката перфекционизма. Налази се дискутују са становишта културалних специфичности и разлика. Наредна истраживања перфекционизма треба да укључе податке о породичном и ширем друштвеном контексту одрастања младих.

Кључне речи: перфекционизам, скала FMPS, студенти, културалне специфичности.

Перфекционизам: одређење појма

Проучавање перфекционизма има прилично дугу историју у психологији личности и у клиничкој психологији, мада се не помиње увек експлицитно овај термин. Интересовање за перфекционизам је нарочито порасло током последње три деценије и у том периоду је начињен ве-

* *Напомена.* Чланак представља резултат рада на пројекту „Индикатори и модели усклађивања породичних и пословних улога“ (179002Д), чију реализацију финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

** E-mail: snezas@filfak.ni.ac.rs

лики напредак у дефинисању, истраживању и покушају мерења овог феномена. Преглед литературе показује да је овај конструкт привукао пажњу већег броја истраживача, нарочито у контексту проучавања изузетних постигнућа, али и тешкоћа да се остваре високе аспирације. Нема општеприхваћене дефиниције, али се теоретичари слажу да је перфекционизам релативно стабилна карактеристика личности и да подразумева тежњу ка савршенству. Неслагања постоје у вези с тим каква је природа перфекционизма, да ли је реч о једнодимензионалном или вишедимензионалном феномену, шта разликује „здрави“ од дисфункционалног перфекционизма.

Алфред Адлер је један од аутора који је у својој теорији личности дао доста простора тежњи за савршенством још тридесетих година XX века. То је, према његовом мишљењу, крајњи циљ којем сви људи теже и који даје доследност и јединственост личности. Она је урођена, то је „тежња ка савршеном употпуњењу, слично Јунговом појму јаство или Голдштајновом начелу самоостварења“ (према: Hol i Lindzi, 1983: 166). Она је основни покретач развоја личности, „велики нагон навише“, свемоћно динамичко начело. Свака особа има свој начин (лични стил) на који достиже или само покушава да достигне савршенство. Неуротична особа, на пример, тежи моћи и величању саме себе, дакле, покренута је егоистичким циљевима; нормална особа тежи друштвеним циљевима јер је осећање заједништва урођено. Сагласно томе, Адлер сматра да здрави перфекционисти теже остварењу достигнућних циљева који доносе бенефиције и за друге људе, док маладаптивни перфекционисти теже личној супериорности. Маладаптивне перфекционисте карактерише претеран страх од критицизма, изражена брига око прављења погрешака, преувеличавање значаја реда и поретка, и жеља да им се други диве (Adler, 1956, према: Flett & Hewitt, 2002). Они тако постају превише усмерени на себе и губе социјална интересовања због страха од неуспеха. Тежња за савршенством (*striving for excellence*) није исто што и тежња за непогрешивошћу и перфектношћу (*striving for perfection*), али има аутора који их изједначавају.

Осамдесетих година прошлог века доминирало је гледиште да је перфекционизам негативна или непожељна особина. За Бурнса (Burns, 1980, према: Parker, 1997), перфекционисти су људи који се компулзивно боре за немогуће циљеве и који процењују себе као личност кроз сопствену продуктивност и постигнуће. Пач (Pacht, 1984, према: Flett & Hewitt, 2002) сматра да је перфекционизам инхерентно деструктивна тежња за недостижним која чини људе несрећним и психолошки неприлагођеним. Стога је перфекционизам често повезан са дисфункцио-

налним мислима, депресивношћу, поремећајима исхране и психопатолошким тенденцијама.

Хамачек (Hamachek, 1978, према: Flett & Hewitt, 2002), пак, сматра да перфекционизам може бити нормалан и неуротски (маладаптиван). *Нормални перфекциониста* поставља себи реалистичне циљеве који доводе до осећања задовољства и јачања самопоуздања; стога је ово пожељна особина која може бити у функцији остварења сопствених потенцијала и самоактуализације. *Неуротски перфекциониста* поставља себи нереално високе циљеве и личне стандарде, мотивисан је страхом од неуспеха и потребом да не разочара друге. То су особе које никако не могу да доживе задовољство због обављеног задатка, јер је у њиховим очима тај задатак увек могао бити обављен брже, боље и савршеније.

Током последње две деценије прикупљено је довољно емпиријских доказа да је перфекционизам вишедимензионални конструкт, који има своје негативне и позитивне аспекте. Број фактора варира зависно од тога шта је у центру интересовања појединих аутора који покушавају да дефинишу ову релативно постојану карактеристику појединаца. Фрост и сарадници (Frost *et al.*, 1990, према: Parker & Adkins, 1995b) дефинишу перфекционизам као конструкт који укључује претерану самокритичност повезану са високим личним стандардима, сумњом у ефикасност сопствене акције, потребом за испуњавањем нереално перципираних туђих очекивања (на првом месту родитељских) и претераном потребом за организацијом и уредношћу. Сагласно оваквом схватању, аутори развијају Мултидимензионалну скалу перфекционизма (FMPS), која мери следећих шест аспеката перфекционизма: забринутост због грешака, сумња у сопствене поступке, лични стандарди, родитељска очекивања, родитељска критика и организованост.

Хјуит и Флет (Hewitt & Flett, 1991) такође заступају становиште да је перфекционизам вишедимензионалан конструкт. Они су развили модел који узима у обзир извор и смер перфекционистичког понашања. Ови аутори сматрају да треба разликовати три врсте перфекционизма: (1) на себе усмерени (*self-oriented*) перфекционизам, који се односи на то да особа поставља себи високе стандарде и циљеве у погледу постигнућа; (2) на друге усмерени (*other-oriented*) или од других очекивани перфекционизам, који се темељи на нереалној процени способности других и подразумева високе захтеве у односу на „значајне друге“; (3) друштвено прописани (*socially prescribed*) перфекционизам – односи се на доживљај или перцепцију особе да значајни други имају висока очекивања од ње. Основна разлика међу овим димензијама је, дакле, објект према којем је перфекционистичко понашање усмерено на се-

бе/друге, или је реч о перципираном извору који поставља захтеве или има висока очекивања у погледу постигнућа. Према мишљењу аутора, свака од димензија представља важан део укупног перфекционистичког понашања. Хјуит и Флет (1991) су конструисали мултидимензионалну скалу, названу HMPS – да би се разликовала од истоименог инструмента Фроста и сарадника, а састоји се од 45 ставки распоређених у три супскале.

У литератури се среће још један приступ овом проблему – разликовање позитивног и негативног перфекционизма. Слејд и Овенс (Slade & Owens, 1998, према: Flett & Hewitt 2002) истичу да понашање појединца може бити мотивисано жељом за успехом или супротно, жељом да се избегне неуспех. *Позитиван перфекционизам*, према њиховом схватању, подразумева да особа тежи остварењу високих стандарда због сопствене жеље за успехом, а постигнут успех је при томе чини срећном и задовољном, док се неуспех не подноси тешко. С друге стране, *негативни перфекционизам* јесте последица страха од неуспеха, па такве особе стално ишчекују неуспех, а успех није праћен осећањем задовољства због постигнутог. Дистинкција између позитивних и негативних аспеката перфекционистичког понашања делимично се поклапа са разликовањем адаптивног и маладаптивног перфекционизма.

Без обзира на то што се доминантна схватања разликују у извесној мери, аутори се слажу да перфекционизам представља тежњу ка високом постигнућу у некој области и склоност особе да од себе тражи савршенство. Управо је ова суштинска карактеристика видљива у једној једноставној и актуелној дефиницији. Флет и Хјуит (2002), после две деценије проучавања, наглашавају да је перфекционизам *тежња за непогрешивошћу*. Екстремни перфекционисти су, како кажу, људи који желе бити савршени у сваком аспекту свог живота.

Неки аутори истичу да је приликом проучавања битно да се разликује сам перфекционизам, то јест стремљење ка савршенству, од стварног постизања перфекционистичких циљева. Доживљена перцепција да особа није успела да оствари жељене циљеве може бити потенцијални извор доживљеног стреса. Рајс и Слени (Rice & Slaney, 2002) кажу да управо разлика између перфекционистичких циљева и покушаја њиховог остварења има кључну улогу у разликовању адаптивног и маладаптивног перфекционизма. Доживљена немогућност да се остваре и одрже високо постављени циљеви има маладаптивни карактер.

Перфекционизам, дакле, представља склоност особе да од себе тражи савршенство и максимални могући учинак у ономе што ради (Stojiljković, 1998). Здрав перфекционизам карактеришу реалне тежње

за постигнућем, успех није опсесија, а грешке се толеришу; особа ради предано и савесно, а успех је праћен задовољством. Здрав перфекционизам се огледа у постављању високих личних стандарда и тежњи за постизањем изванредних резултата, а налази показују да је повезан са прилагођеношћу, самопоуздањем, савесношћу и алтруистичким социјалним ставовима (Blankstein & Dunkley, 2002, према: Vukosavljević-Gvozden i sar., 2010). С друге стране је дисфункционални или неуротски перфекционизам, чије су основне манифестације нереалне тежње за постигнућем, претерана обузетост грешкама, стално незадовољство постигнутим, сумња у себе и несигурност у то што би требало предузети. Суштинска одлика нездравог перфекционизма јесте осећање некомпетентности у спровођењу обавеза, константна сумња у квалитет постигнућа и забринутост због грешака (Flett & Hewitt, 2002). Оваква тенденција ка самообезвређивању праћена је страхом од неуспеха због чега је особа склона томе да стално дорађује и унедоглед дотерује оно што ради, што може бити разлог непрестаног одлагања обавеза за последњи тренутак, а још већи проблем је то што може водити и одустајању од конкретних задатака. Дугорочно гледано, перфекционизам стога доводи до прокрастинације (Flett *et al.*, 1992), која представља велики проблем у контексту академског постигнућа, али и у пословном понашању.

Истраживања персоналних и психопатолошких корелата перфекционизма

Током последње две деценије, порасло је интересовање за проучавање перфекционизма широм света. Спроведен је велики број истраживања у којима је емпиријски потврђена повезаност такозваних неуротских и дисфункционалних аспеката перфекционизма са поремећајима исхране (булимија, анорексија), симптомима депресивности и неким психосоматским тегобама, а такође је више пута нађена веза перфекционизма и самопоштовања (Flett & Hewitt, 2002). Наглашава се да управо претерана самокритичност и усмереност на грешке чини перфекционисте вулнерабилним и подложним депресивности (Blatt, 1995; Hewitt & Dusk, 1986; према: Flett & Hewitt, 2002), суицидалним тенденцијама (Adkins & Parker, 1996; према: Parker, 1997), преосетљивости и психопатолошким сметњама (White, 2007; према: Maksić & Iwasaki, 2009).

Перфекционизам је често испитиван у контексту академског постигнућа. Већи број истраживања спроведен је на различитим узорцима талентоване деце (Parker & Mills, 1996; Parker, 1997; Roedell, 1984; према: Maksić & Iwasaki, 2009) и на студентској популацији (Parker & Ad-

kins, 1995a; Rice & Slaney, 2002). Са становишта повезаности перфекционизма са стабилним персоналним карактеристикама, посебно је илустративно истраживање које је Паркер (1997) спровео на великом узорку деце високог академског достигнућа. Црте личности су дефинисане у складу са Петофакторским моделом, перфекционизам је испитан мултидимензионалном скалом Фроста и сар., Розенберговом скалом је испитано глобално самопоштовање испитаника, а такође је затражено да родитељи и наставници опишу децу уз помоћ придева (Adjective checklist inventory) и листе симптома (Symptom checklist). Резултати су указали на постојање три кластера: здрави перфекционисти (42%), дисфункционални перфекционисти (20%) и неперфекционисти (38%). Здрави перфекционисти су имали ниске скорове на димензијама забринутост због грешака, сумња у вези са акцијом и родитељским критицизмом, као и на неуротицизму, док су високо скороване димензије савесност, екстраверзија и глобално самопоштовање. Дисфункционални перфекционисти су имали ниско самопоштовање, низак скор на савесности али висок неуротицизам, високу забринутост због грешака, сумњу у вези са акцијом и родитељским критицизмом и очекивањима. Лични стандарди били су високи у обе групе, а највеће разлике констатоване су на димензијама савесност и неуротицизам.

Циљ малобројних истраживања, која су спроведена у Србији, био је, најпре, да се провери могућност коришћења Мултидимензионалне скале перфекционизма Фроста и сарадника (Stojiljković i sar., 1998a) и да се њена факторска структура упореди са резултатима добијеним на различитим узорцима у САД (Stojiljković i sar., 1998b). Затим су уследила истраживања персоналних корелата перфекционизма на студентској популацији (Stojiljković i Šundrić, 2006; Stojiljković i sar., 2007; Todorović i sar., 2009), а резултати су углавном у сагласности са Паркеровом студијом; супротно очекивању, отвореност није била у корелацији са мерама перфекционизма. Предмет испитивања била је и повезаност перфекционизма са неким социодемографским варијаблама (Oršenić-Kostić i Panić, 2006), као и са циљевима достигнућа на различитим узорцима средњошколаца (Milojević i sar., 2009).

Методолошки приступ истраживању

Проблем и циљеви истраживања. Проблем истраживања је постављен као питање да ли постоје разлике у изражености и структури перфекционизма код српских и македонских студената. Циљеви истраживања су: (а) испитати да ли постоје статистички значајне разлике у израже-

ности појединих аспеката и укупног перфекционизма на узорку студената из Србије и Македоније; (б) испитати каква је структура перфекционизма српских и македонских студената и да ли се он може интерпретирати као адаптивни или маладаптивни перфекционизам.

Узорак. Узорак испитаника је пригодног карактера, а чинило га је сто студената психологије на Филозофском факултету у Нишу и Институту за психологију у Скопљу. Нажалост, узорком је обухваћен веома мали број испитаника мушког пола (свега 8 студената из Ниша), јер то одражава стање на терену – психологију углавном студирају девојке. Старост испитаника је углавном од 19 до 21 године, а мање је било оних од 22-23 године. Прикупљање података спроведено је у просторијама наведених институција маја 2008. године. Упутства за рад дата су усмено и у писаној форми, на српском језику (проверено је да ли сви испитаници добро разумеју текст), чиме је била обезбеђена униформност услова под којима је спроведено групно испитивање.

Инструмент. Примењена је Мултидимензионална скала перфекционизма коју су конструисали амерички аутори (*Multidimensional Perfectionism Scale*, Frost et al., 1990; према: Parker & Adkins, 1995b). Аутори су користили скраћеницу MPS, а касније је ова скала почела да се у литератури означава са FMPS да би се разликовала од истоимене скале коју су сачинили Хјуит и Флет. Изворна скала је преведена на српски за потребе пројекта Института за педагошка истраживања у Београду пре десесетак година (адаптацију су извршиле Снежана Стојиљковић и Славица Максић).

Инструмент садржи 35 тврдњи, а задатак испитаника је да на петостепеној скали Ликертовог типа процени степен слагања са датом тврдњом (1 – уопште се не слажем; 2 – углавном се не слажем; 3 – не могу да се одлучим; 4 – углавном се слажем; 5 – потпуно се слажем). Виши скор указује на израженији перфекционизам. Скала пружа информацију о укупном перфекционизму, уз информацију о изражености шест аспеката перфекционизма. Тотални скор представља суму скорова на свим супскалама, осим на супскали организованости. Скала садржи следеће супскале:

- *Забринутост због грешака CM (Concern Over Mistakes)* – садржи девет ставки („И треба да се осећам лоше кад год направим грешку”, „Што мање грешим, људи ће ме више волети”), а распон скорова је од 9 до 45 поена;

- *Лични стандарди PS (Personal Standards)* – има седам ставки па је могуће постићи од 7 до 35 поена, на пример, „Од себе очекујем више него већина других људи”, „Имам изузетно високе циљеве”;

- *Родитељска очекивања PE (Parental Expectations)* – има пет ставки, распон скорова од 5-25 поена; на пример, „Родитељи ми постављају веома високе захтеве”, „Моји родитељи желе да будем најбољи у свему”;

- *Родитељска критика PC (Parental Criticism)* – има четири ставке, распон скорова је од 4-20; на пример, „Имам осећај да никада нисам могао да испуним очекивања мојих родитеља”, „Имам осећај да никада нисам задовољио захтеве својих родитеља”;

- *Сумња у вези са акцијом D (Doubts About Actions)* – четири ставке, на пример, „Чак и кад нешто радим веома пажљиво, често осећам да то није сасвим добро”, „Обично заостајем у послу, пошто стално прерађујем оно што радим”;

- *Организованост O (Organization)* – има шест ставки, распон скорова од 6-30, на пример, „Спадам у особе које умеју добро да се организују”, „Уредност ми је веома важна”.

Фрост и сарадници (1990; 1993) су проверили метријска својства скале на узорку састављеном од 232 студенткиње са елитних америчких универзитета; коефицијент поузданости тоталног скорa (методом интерне конзистентности) износио је 0.90, а поузданост супскала кретала се у распону од 0.77 до 0.93. Паркер и Адкинс (Parker & Adkins, 1995b) су испитали поузданост скала на узорку од 278 студената оба пола, који су у већој мери представљали типичне америчке колеџе, и добили нешто нижи Алфа коефицијент поузданости за супскалу PE док су се остали коефицијенти кретали у распону од 0.72 до 0.95. Њихов закључак био је да инструмент има прихватљиве метријске карактеристике.

Табела 1: Коефицијенти поузданости субскала FMPS

Аспекти перфекционизма	Cronbach's Alpha	Број ставки
Забринутост због грешака – CM	.759	9
Лични стандарди – PS	.674	7
Родитељска очекивања PE	.804	5
Родитељска критика – PC	.777	4
Сумња у вези акције – D	.707	4
Организованост – O	.903	6
FMPS-Total	.876	29

Досадашња примена FMPS скале у истраживањима спроведеним у Србији показала је такође да је реч о инструменту прихватљиве интерне конзистентности. Коефицијент поузданости тоталног скорa износио је 0.86 у истраживању на узорку средњошколаца (Milojević i sar., 2009). Скала је први пут коришћена у Македонији, те не постоје подаци о ње-

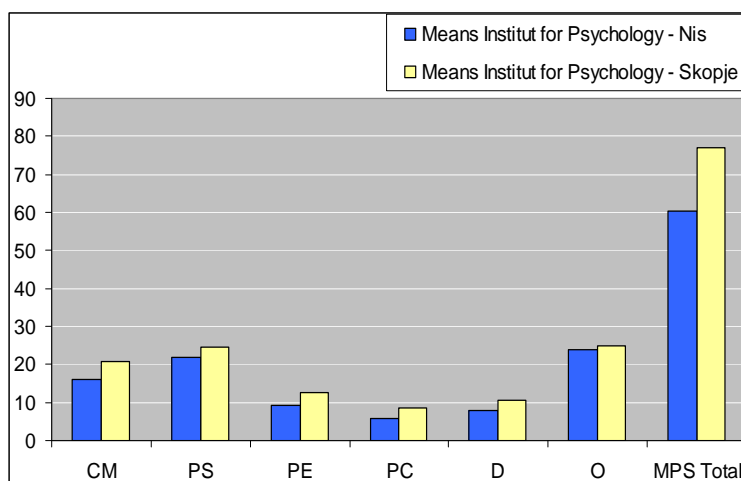
ним метријским карактеристикама. На узорку студената из Ниша и Скопља добијени су подаци о прихватљивој поузданости скала: Кронбахов Алфа коефицијент се креће у распону од 0.67 до 0.90 (Табела 1).

Резултати истраживања

Разлике у изражености перфекционизма

У Табели 2 и на Графику 1 налазе се подаци о изражености појединих аспеката и укупног перфекционизма на узорку студената психологије са Департмана за психологију из Ниша и Института за психологију из Скопља. Већ површан преглед графичког приказа добијених резултата указује на то да међу подузorcима има разлика у погледу перфекционизма: аритметичке средине македонских студената више су на свим супскалама FMPS.

График 1: Просечна израженост перфекционизма на узорку студената из Ниша и Скопља

Анализа значајности разлика између аритметичких средина двају подузorca испитаника показује статистички значајне разлике у погледу изражености свих аспеката перфекционизма, осим на супскали Организованост (Табела 2). Како Фрост и сарадници препоручују да се из укупног сора на перфекционизму изостави супскала О, следи да је перфекционизам студената из Скопља виши него код студената из Ниша.

Табела 2: Просечна израженост и значајност разлика у перфекционизму студената из Србије и Македоније

Аспекти перфекционизма	Депарتمان за психологију, Ниш, Србија		Институт за психологију, Скопље, Македонија		Статистичка значајност разлика AS
	AS	SD	AS	SD	
CM	15.86	5.29	20.65	4.80	.000
PS	21.88	4.745	24.56	3.71	.002
PE	9.34	4.05	12.70	4.66	.000
PC	5.70	2.15	8.50	3.87	.000
D	7.68	2.71	10.70	3.38	.000
O	23.90	6.095	24.86	4.62	.377
FMPS-Total	60.46	13.33	77.10	12.68	.000
N	50		50		

Структура перфекционизма

Да бисмо боље разумели резултате и дали одговор на питања о структури перфекционизма, потребно је да се најпре позабавимо израженошћу појединих аспеката перфекционизма. С обзиром на то да супскале FMPS немају исти број ставки, добијене аритметичке средине су посматране у односу на то колико износе максимални скорови на појединим супскалама (што је дато у опису инструмента). На основу поређења емпиријских и теоријских скорова на супскалама FMPS, израчуната је процентуална израженост свих аспеката перфекционизма у оба подзорка испитаника, као и на узорку у целини (Табела 3). Установљено је да су најизраженији аспекти О – организованост (81.3%) и PS – лични стандарди (62.5% код српских и 70.2% код македонских студената).

Ако посматрамо цео узорак испитаника, најнижа је процентуална израженост аспеката PC – родитељска критика (35.5%) и CM – забринутост због грешака (40.55%), а нешто је већа израженост аспеката PE – родитељска очекивања (44.1%) и D – сумња у вези са акцијом (око 46%). Уколико анализирамо процентуалну израженост појединих аспеката перфекционизма на подзорцима испитаника, видљив је исти тренд, али је код македонских студената значајно већа заступљеност свих поменутих аспеката. Најуочљивије разлике се односе на перципирана родитељска очекивања и захтеве: 37.4% и 28.5% код српских према скоро 51% и 42.5% код македонских студената. Без додатних информација не можемо знати да ли су родитељи заиста захтевнији у Македонији, али је важно истаћи да је то доживљај њихове деце. Ово, с друге стране, може довести и до несигурности у вези с тим шта ваља предузети у одређеној ситуацији, па је можда зато и скор на супскали D виши код скопских него код нишких студената.

Табела 3: Процентуална израженост појединих аспеката перфекционизма

Аспекти перфекционизма	Ниш %	Скопље %	Ниш + Скопље (ранг)
Забринутост због грешака – СМ	35.2	45.9	(5) 40.55
Лични стандарди – PS	62.5	70.2	(2) 66.30
Родитељска очекивања –PE	37.4	50.8	(4) 44.10
Родитељска критика – PC	28.5	42.5	(6) 35.50
Сумња у вези акције – D	38.4	53.5	(3) 45.95
Организованост – O	79.7	82.9	(1) 81.30

Дискусија налаза

Добијени резултати показују да су и код српских и код македонских студената најизраженији аспекти перфекционизма организованост и персонални стандарди, па их сматрамо битним за разумевање природе перфекционизма наших испитаника. Они се у литератури тумаче као позитивни аспекти перфекционизма, те оцењујемо да је главни налаз спроведеног истраживања чињеница да су код испитаних студената израженији позитивни од потенцијално негативних аспеката перфекционизма. Ако узмемо у обзир да аутори примењене скале не укључују организованост у укупни перфекционизам, следи да се суштина перфекционизма код студената састоји у постављању високих циљева и настојању да се они остваре.

Налаз о високој организованости јавља се и у истраживањима на ученичкој и студентској популацији у нашој средини, али претпостављамо да су студенти прилично уопштене тврдње из супскале организованости и уредности схватили, пре свега, у контексту обавеза везаних за студије (зна се да је један од предуслова успешног студирања способност појединца да организује време које му је на располагању). Изнамемо стога резерву у односу на то да су студенти добро организовани у свим осталим сферама живота.

На основу досад прикупљених налаза у Србији може се рећи да је уочен исти тренд кад је реч о структури перфекционизма – виши скорови на позитивним него на негативним аспектима перфекционизма. Резултати сличног основног значења добијени су и на узорку ученика завршних разреда основне школе (Stojiljković i sar., 1998b) и на студентској популацији (Stojiljković i Šundić, 2006; Stojiljković i sar., 2007). И поред истог тренда, на узорку средњошколаца су нађени нешто виши скорови на супскалама и укупном перфекционизму у поређењу са резултатима овог истраживања; Милојевић и сарадници (2009) саопштавају да је укупни скор на FMPS скали на узорку од 200 гимназијалаца

из Ниша 69.41. Осим тога, има налаза који посредно говоре о томе шта је у структури перфекционизма маладаптивне природе. У скорашњим истраживањима на студентској популацији, нађене су позитивне корелације аспеката CM, D, PE и PC са неуротицизмом, док су аспекти PS и O позитивно корелирали са димензијом C – савесност из петофакторског модела личности (Stojiljković i Šundrić, 2006; Stojiljković i sar., 2007). На великом узорку студената различитих факултета Универзитета у Нишу, такође је добијена позитивна корелација између негативних аспеката перфекционизма и депресивних тенденција, док су истовремено нађене негативне корелације са глобалним самопоштовањем студената (Todorović i sar., 2009).

Налази на бројним америчким узорцима испитаника (где је поника коришћена скала) нису истозначни. Истраживачи углавном извештавају о знатно вишим просечним вредностима аспеката CM – забринутост због грешака и D – несигурност у вези с тим шта треба урадити; посебно је изражена оријентација на грешке. За потребе бољег разумевања наших налаза осврнућемо се на резултате истраживања Вејна Паркера и Карен Адкинс (Parker & Adkins, 1995a), спроведеног на студентској популацији применом инструмента Фроста и сарадника. Узорак је чинило 90 „напредних“ студената, у смислу високог академског постигнућа (Honors College students) и 95 типичних студената (Regular College students), просечног узраста 20 година и један месец, односно 23 године и 5 месеци, већином женског пола (свега 44 мушкарца). Рекло би се да су према томе наши узорци упоредиви – реч је о студентској популацији, сличног узраста и полне структуре.

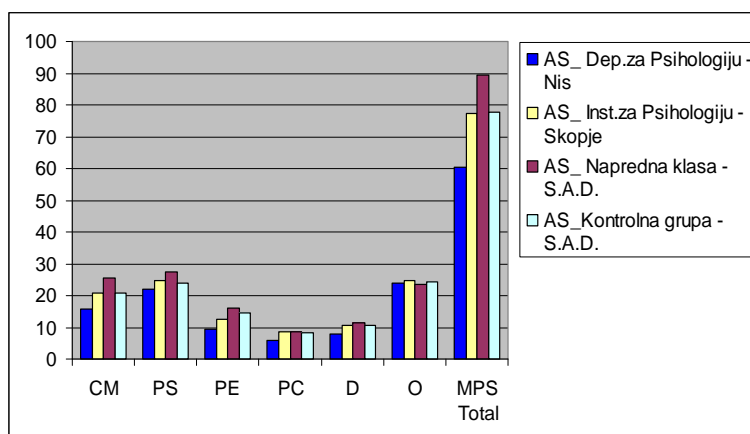
Табела 4: Просечна израженост перфекционизма на узорку америчких студената (према: Parker & Adkins, 1995a)

Аспекти перфекционизма	„Напредни“ студенти		Контролна група студената	
	AS	SD	AS	SD
CM	25.48	8.00	20.66	6.62
PS	27.59	4.37	23.95	5.06
PE	16.12	2.97	14.35	3.93
PC	8.62	3.70	8.15	3.72
D	11.43	3.37	10.56	3.16
O	23.50	5.25	24.33	4.81
FMPS – Total	89.24	17.13	77.66	16.81

Као што се види из Табеле 4, поређење двеју група испитаника показало је да „академски напредни“ студенти имају знатно виши скор на аспектима CM – забринутост због грешака и PS – лични стандарди, а зна-

чајна је и разлика на аспекту РЕ – родитељска очекивања. Веће вредности на поменутих аспектима дају и значајно вишу меру укупног перфекционизма „напредних студената“ (89.24) у односу на типичне америчке студенте (77.66). Организованост је била висока у оба подузорка испитаника, баш као и на нашем узорку испитаника, што говори у прилог томе да перфекционистичке тежње не могу бити остварене без способности доброг организовања времена и активности.

График 2: Просечна израженост перфекционизма на узорку студената из САД, Србије и Македоније

Анализом резултата добијених у поменутом америчком и нашем истраживању, прегледно приказаних на Графику 2, може се закључити да студенти вишег академског постигнућа из САД-а имају највише скорове на свим аспектима перфекционизма, осим на аспекту Организованост, док су најнижи скорови студената психологије из Ниша у односу на све остале групе студената из других средина. Резултати македонских студената у великој мери су слични резултатима типичних америчких студената, једино су очекивања родитеља виша на америчком подзоруку. Засад није могуће дати тумачење овог налаза.

Закључна разматрања и васпитне импликације

Сprovedено истраживање је показало да постоје статистички значајне разлике у изражености свих аспеката који чине укупни перфекционизам, а смер разлика упућује на то да су перфекционистичке тежње израженије обележје македонских него српских студената. С обзиром на то

да је реч о пригодном узорку испитаника, много је оправданије говорити о разликама у перфекционизму студената психологије из Ниша и Скопља, јер не постоји могућност уопштавања налаза. Важно је истаћи да су позитивни аспекти перфекционизма доминантнији у оба подузорка испитаника, што је добро. Ипак, пажњу свакако заслужује налаз о већем присуству потенцијално маладаптивних аспеката перфекционизма код студената из Скопља. Томе у прилог говори и податак, добијен на истом узорку испитаника, да је актуелно самопоштовање македонских студената статистички значајно ниже, а истовремено су код њих значајно учесталији симптоми депресивности (процењени Бековим упитником – Beck' Depression Inventory) у поређењу са студентима из Ниша (Todorović i sar., 2010).

У овом тренутку не располажемо подацима о другим персоналним и породичним варијаблама којима би се могла, бар делимично, објаснити чињеница да су и позитивни и потенцијално негативни аспекти перфекционизма више изражени на узорку македонских него српских студената. Не знамо какве су васпитне поруке добијали испитаници од својих родитеља, каква је била атмосфера у школској средини у време њиховог одрастања, нити је могуће знати како су они доживљавали кризу и време транзиције. Аномија, пољуљан систем вредности, велике социјалне разлике, егзистенцијална несигурност – све је то контекст одрастања генерације којој припадају и испитани студенти. Скопље је престоница БЈРМ, то је мултиетничка и мултикултурална средина која сигурно има своје специфичности и разликује се од друштвеног контекста одрастања у Србији. Могуће је да живот у престоници тражи од младих људи да себи поставе високе стандарде како би се прилагодили компетитивној атмосфери. Могуће је и да су њихови родитељи, који су такође релативно млади људи, свесни да је данас тешко обезбедити пристојан живот па зато и сами постављају високе захтеве својој деци, мислећи да ће тако имати веће шансе да успеју у животу. С друге стране, Ниш јесте велики град и универзитетски центар али није престоница Србије. Можда је стога социјални притисак мањи у Нишу у поређењу са Скопљем па се, сходно томе, могу објаснити нижи скорови на такозваним негативним аспектима перфекционизма на нишком делу узорка.

Неопходно је спровести додатна испитивања уколико желимо одговор на питање да ли налази одражавају право стање ствари у популацији. Опрез у тумачењу налаже и чињеница да инструмент за мерење перфекционизма досад није провераван на македонском говорном подручју. Осим тога, сваки инструмент који се заснива на самопроцењивању испитаника подложен је (намерном или ненамерном) искривља-

вању података. Дакле, потребна су испитивања на већим, боље структурираним и мање селекционисаним узорцима испитаника. Такође би требало прикупити податке о породичном контексту одрастања и о специфичностима културалног миљеа из кога долазе испитаници.

На крају се с правом могу поставити питања шта је у основи поменутих налаза и где ваља тражити изворе перфекционистичких тенденција – у породичном окружењу, начину подизања деце и васпитним циљевима и порукама родитеља, или у ширем друштвеном окружењу које одликује висока компетитивност. Питања су актуелна и кад је реч о позитивним странама перфекционизма, а још су важнија у контексту негативних импликација ове карактеристике личности. Познато је да родитељи могу да подстичу перфекционистичке тежње тиме што ће деци постављати високе захтеве, или их оријентисати ка високим стандардима у ономе што раде. То могу бити уобичајене школске активности али и спортска такмичења, као и друге ствари које су детету и/или родитељу важне. Овакав став родитеља је легитиман и може подстицати децу ка све бољим резултатима. Проблеми могу настати ако родитељи имају нереално висока или превелика очекивања у односу на сопствену децу, ако су превише критички настројени, па отворено или прикривено показују да нису задовољни оним што је стварно постигнуће детета. Ово је посебно опасно ако дете стално осећа притисак родитеља и има доживљај да их никад не може задовољити. Овакав став родитеља може додатно обесхрабрити дете, нарочито уколико је оно само склоно томе да се брине због начињених грешака, а све заједно може резултирати несигурношћу детета у погледу онога што би требало да уради. Ово је поједностављен опис онога што може ометати постигнуће перфекционистички оријентисане особе и што може довести до синдрома непрестаног одлагања обавеза у страху од неуспеха. Актуелан проблем прокрастинације у академском контексту јесте оно што, између осталог, перфекционизам чини потенцијално неадаптивном тенденцијом личности. Пред истраживачима и педагошким радницима је задатак да открију како се могу развијати и оснаживати тежње појединца за остварењем сопствених потенцијала и постигнућем које ће бити праћено задовољством сазнавања и стварања.

Коришћена литература

- Adkins, K.K. & W. Parker (1996): Perfectionism and suicidal preoccupation, *Journal of Personality*, Vol. 64, No. 2, 529-543.
- Blatt, S.J. (1995): The destructiveness of perfectionism: implications for treatment of depression, *American Psychologist*, Vol. 50, 1003-1020.

- Burns, D.D. (1980): The perfectionist's script for self-defeat, *Psychology Today*, November, 34-52.
- Flett, G.L., K.R. Blankstein, P.L. Hewitt & S. Koledin (1992): Components of perfectionism and procrastination in college students, *Social Behavior and Personality*, Vol. 20, No. 2, 85-94.
- Flett, G.L. & P.L. Hewitt (2002): Perfectionism and maladjustment: an overview of theoretical, definitional and treatment issues; in G.L. Flett & P.L. Hewitt (eds.): *Perfectionism: theory, research and treatment* (5-13). Washington DC: APA.
- Frost, R.O., P. Marten, C. Lahart & R. Rosenblate (1990): The dimensions of perfectionism, *Cognitive Therapy and Research*, Vol. 14, No. 5, 449-468.
- Frost, R.O., R.G. Heimberg, C.S. Holt & J. Mattia (1993): A comparison of two measures of perfectionism, *Personality and Individual Differences*, Vol. 14, No. 1, 119-126.
- Hamachek, D.E. (1978): Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism, *Psychology: A Journal of Human Behaviour*, Vol. 15, No. 1, 27-33.
- Hewitt, P.L. & D.G. Dyck (1986): Perfectionism, stress and vulnerability to depression, *Cognitive Therapy and Research*, Vol. 10, No. 1, 137-142.
- Hewitt, P.L. & G.L. Flett (1991): Perfectionism in the self and social contexts: conceptualization, assessment, and association with psychopathology, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 60, 456-470.
- Hol, K.S. i G. Lindzi (1983): *Teorije ličnosti*. Beograd: Nolit.
- Maksić, S. & K. Iwasaki (2009): Perfectionism of academically gifted primary school students: The case of Japan, *Gifted and Talented International*, Vol. 24, No. 2, 51-60.
- Milojević, M., S. Stojiljković, J. Todorović i K. Kašić (2009): Ciljevi postignuća i perfekcionizam gimnazijalaca, *Psihologija*, Vol. 42, Br. 4, 517-534.
- Pacht, A. (1984): Reflections of perfection, *American Psychologist*, Vol. 39, No. 4, 386-390.
- Parker, W.D. & K.K. Adkins (1995a): The incidence of perfectionism in honors and regular college students, *The Journal of Secondary Gifted Education*, Vol. 7, No. 1, 303-309.
- Parker, W.D. & K.K. Adkins (1995b): A psychometric examination of the Multidimensional Perfectionism Scale, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, Vol. 17, No. 4, 323-334.
- Parker, W.D. & C.J. Mills (1996): The incidence of perfectionism in gifted students, *Gifted Child Quarterly*, Vol. 40, No. 4, 194-199.
- Parker, W.D. (1997): An empirical typology of perfectionism in academically talented children, *American Educational Research Journal*, Vol. 34, 545-562.
- Rice, K.G. & R.B. Slaney (2002): Clusters of perfectionists: two studies of emotional adjustment and academic achievement, *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, Vol. 35, No. 1, 35-48.
- Roedell, W.C. (1984): Vulnerabilities of highly gifted children, *Roeper Review*, Vol. 6, No. 4, 127-130.
- Slade, P.D. & R.G. Owens (1998): A dual process model of perfectionism based on reinforcement theory, *Behavior Modification*, Vol. 22, No. 3, 372-391.
- Stojiljković, S. (1998): Perfekcionizam: zdrava ili nezdrava težnja ka visokom postignuću, *Psihologija danas*, 3, 36-37.
- Stojiljković, S., S. Maksić i Ž. Ristić (1998a): MPS – mogućnosti korišćenja u našoj sredini, *Empirijska istraživanja u psihologiji IV*, Knjiga rezimea, str. 35. Beograd: Filozofski fakultet.
- Stojiljković, S., S. Maksić & Z. Ristić (1998b): Perfectionism: comparative study of Yugoslav and American children, *9th European Conference on Personality*, ECP9, Conference Abstracts, p. 157-158. Guildford, UK: University of Surrey.
- Stojiljković, S. i J. Šundrić (2006): Povezanost perfekcionizma i bazičnih dimenzija ličnosti, 54. Sabor psihologa Srbije, *Knjiga rezimea*, str. 63, Zlatibor.
- Stojiljković, S., Z. Dosković, & J. Todorović (2007): Personality traits and perfectionism in Serbian students, *10th European Congress of Psychology*, Book of Abstracts, p. 103, Czech Republic: Prague.

- Todorović, D., Lj. Zlatanović, S. Stojiljković i J. Todorović (2009): Povezanost perfekcionizma sa samopoštovanjem i depresivnošću kod studenata, *Godišnjak za psihologiju*, Vol. 6, No. 8, 173-184.
- Todorović, J., S. Stojiljković i V. Arnaudova (2010): Samopoštovanje i simptomi depresivnosti kod srpskih i makedonskih studenata; u S. Stojiljković, T. Stefanović-Stanojević i Z. Marković (prir.): *Obrazovanje, ličnost i rad* (5-20). Niš: Filozofski fakultet.
- Vukosavljević-Gvozden, T., G. Opačić i Z. Marić (2010): Iracionalne evaluacije i antisocijalno ponašanje adolescenata, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 42, Br. 2 (263-276). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- White, S. (2007): The link between perfectionism and overexcitabilities, *Gifted and Talented International*, Vol. 22, No. 1, 55-65.

Примљено 04.05.2011; прихваћено за штампу 07.11.2011.

Snežana Stojiljković, Jelisaveta Todorović,
Zvonimir Dosković and Dušan Todorović
DIFFERENCES IN PERFECTIONISM IN SERBIAN
AND MACEDONIAN STUDENTS

Abstract

Perfectionism is defined as the pursuit of high achievement in some areas and the tendency of people to seek perfection and be too self-critical. A construct thus understood includes great preoccupation with mistakes, making the person prone to constant reworking and embellishing of one's work. This may be the reason why the person constantly delays what should be done for the last moment. The research is aimed at comparing the level and structure of perfectionism in Serbian and Macedonian students. The sample consisted of 100 students, aged 19-22, studying psychology at the University of Nis and Skopje. The Multidimensional Perfectionism Scale (FMPS, Frost *et al.*, 1990) was used to measure the following aspects of perfectionism: concern over mistakes, personal standards, parental expectations, parental criticism, doubts of action, and organization. Data analysis showed the higher level of overall perfectionism in Macedonian than in Serbian students. Also, Macedonian students scored higher on those dimensions which are considered as dysfunctional perfectionism. An important finding is that, on the whole, the positive aspects are more strongly expressed than the potentially negative aspects of perfectionism. The research findings are discussed from the standpoint of cultural specificity and differences. Further research should include data on family and wider social context of growing youth.

Key words: perfectionism, FMPS scale, students, cultural specificities.

Снежана Стоиљкович, Елизавета Тодорович,
Звонимир Доскович и Душан Тодорович
РАЗЛИЧИЈА В ПЕРФЕКЦИОНИЗМЕ МЕЖДУ СЕРБСКИМИ
И МАКЕДОНСКИМИ СТУДЕНТАМИ

Резюме

Перфекционизм определяется как стремление к высоким достижениям в определенной области и склонность субъекта к требованию от себя совершенства, с высоким уровнем самокритичности. Так понимаемый конструкт включает чре-

змерное обращение внимания на ошибки, вследствие чего перфекционист склонен к постоянной доработке всего, чем он занимается, что может служить причиной постоянного откладывания обязанностей. Цель исследования состоит в выявлении степени выраженности и структуры перфекционизма у сербских и македонских студентов. Корпус испытуемых составили сто студентов психологии (в возрасте 19 лет -22 года) из Ниша и Скопье. Использована Мультифакторная шкала перфекционизма Фроста и сотрудников (FMPS), которая измеряет следующие аспекты: личные стандарты, озабоченность ошибками, сомнение в предпринимаемой субъектом деятельности, организованность, родительские ожидания и родительский критицизм. Анализ данных указывает на большую степень перфекционизма у македонских испытуемых: обнаружены статистически значимые различия в выраженности всех аспектов, кроме организованности и порядка. Также, македонским студентам свойственны более высокие показатели, связанные с измерениями, считающимися индикаторами дисфункционального перфекционизма. Важным результатом исследования следует считать и факт, что в целом более выражены положительные, чем потенциально отрицательные аспекты перфекционизма. Результаты рассматриваются с точки зрения культурных специфических особенностей и различий. Дальнейшие исследования перфекционизма должны включить данные о семейном и более широком, общественном контексте жизнедеятельности подрастающего поколения.

Ключевые слова: перфекционизм, шкала FMPS, студенты, культурные специфические особенности.